

שמיטה

מבוא והקדמה

מקורות מקראיים :

1. שמות כג י – יא

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אֲרָצְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: וְהַשְּׁבִיעֹת תִּשְׁמַטְנָה וְנִטְשִׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וְיִתְּרוֹם תֹּאכַל חֵיטַת הַשָּׂדֶה בְּרִתְעֹשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

2. ויקרא כה א – ז; יט – כב

וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דִּבְרַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבֵאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָה הָאָרֶץ שְׁבַת לַח': שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כַּרְמְךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: וּבַשְּׁנָה הַשְּׁבִיעֹת שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שְׁבַת לַח' **שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר: אֶת סְפִיחַ קִצִּירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֲנַבֵי נֵזִירְךָ לֹא תִבְצֹר** שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֹא־כֹלֶה לָךְ וּלְעַבְדְּךָ וְלֹא־מִתְדָד וְלִשְׂכִירְךָ וְלִתְוֹשֶׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ: וְלִבְהֵמֹתֶיךָ וּלְחַיָּה אֲשֶׁר בָּאֲרָצְךָ יִתְּנֶינָה כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: ... וְנִתְּנָה הָאָרֶץ פְּרִיָּהּ וְאָכַלְתֶּם לְשָׂבַע וְיִשְׁבַּתְּם לְבִטָּח עִלְיָהּ: וְכִי תֹאמְרוּ מֵה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעֹת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסַף אֶת־תְּבוּאָתָנוּ: וְצִוִּיתִי אֶת־בְּרַכְתִּי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשְּׁשִׁית וְעָשִׂתָ אֶת־תְּבוּאָהּ לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים: וְזָרְעֶתֶם אֶת הַשָּׂנֶה הַשְּׁמִינִת וְאָכַלְתֶּם מִרְהֲתְבוּאָהּ זָשׁוֹן עַד | הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעֹת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשׁוּ:

מדרשי הלכה :

3. מכילתא דרבי ישמעאל על שמות כג פסוק יא

והשביעית וגו' [שלא תאמר] מפני מה אמרה תורה? לא שיאכלו אותה עניים? הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים.

תלמוד לומר "והשביעית... ונטשת" מגיד שפורץ בה פרצות. אלא שגדרו חכמים מפני תקון העולם .

4. ספרא על ויקרא כה, ד

אין לי אלא לזרע ולזמור.

לחריש ולעידור, לניכוש ולכסוח ולבקוע מנין?

תלמוד לומר 'שדך לא' ו'כרמך לא'-- כל מלאכה שבשדך ובכרמך.

שתי הפרשיות מבטלות פערים מעמדיים בחברה
יש עשירים ויש עניים, לשנה אחת מסירים מחיצות אלו
על מנת להיטיב עם העניים
על מנת להבהיר שבעצם הם שווים
הצגה לשנה אחת
הצגה לשש שנים

בעצם יש לנו אותו מתח אותם שני קולות לגבי שבת
בדיון אודות מטרות השבת

שמות כג, יב
שמות כ י
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה
תַּשְׁבֵּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וַיִּנְפֹּשׂ בְּרֵאֲמַתְךָ
אֲתָה | וּבְנֹחַ וְיִבְרָחַ עֲבָדֶיךָ וְאֲמַתְךָ וּבְהִמְיָחַךְ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בְּשַׁעְרֶיךָ
וְהָגֵר:

5. מכילתא דרשב"י על שמות כג, יא
"ואכלו אביוני עמיד". אין לי אלא עני, עשיר מניין? תלמוד לאמר (ויקרא כה, ו) "והיתה שבת הארץ
לכם לאכלה". אם כן למה נאמר "אביוני עמיד"? **רובה לעניים** :

6. מכילתא על שמות כג
"ואכלו אביוני עמד" (שמות כג, יא) כתוב אחד אומר "ואכלו אביוני עמד", וכתוב אחד אומר "לך ולעבדך
ולאמתך" (ויקרא כה, ו), כיצד יתקיימו שני מקראות הללו?
כשהפירות מרובין הכל אוכלים, נשהפירות מעוטין לך ולעבדך ולאמתך.
רבי יהודה בן בתירא אומר, עד שלא הגיע שעת הבעור היו הכל (מבערין) אותה, עניים ועשירים. הגיעה
שעת הבעור (מבערין) אותה עניים ולא עשירים.

7. רמב"ם ספר המצוות

א. מצוות עשה, קל"ד

היא שצונו להפקיר כל מה שתצמח הארץ בשנת השמיטה והתיר צמחת קרקעותינו כלם לכל אדם, והוא אמרו יתברך "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (שמות כג, יא).
... הנה התבאר מכל מה שקדם שהשמטת גדולי שביעית מצות עשה. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במסכת שביעית, וגם כן אינה נוהגת ואינה חובה מן התורה אלא לפירות ארץ ישראל בלבד.

ב. מצוות עשה, קל"ה

היא שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה שביעית, והוא אמרו יתעלה בחריש ובקציר תשבות ... האי שבתון עשה ואמר גם כן ושבתה הארץ. וכבר התבארו משפטי מצוה זו גם כן בשביעית. ואין חובתה מן התורה אלא בארץ ישראל.

ג. מצוות עשה, ק"מ

היא שצונו למנות השנים והשמטים שבע שבע עד שנת היובל, אחר שנכבשה הארץ והתגברנו בה. ומצוה זו כלומר ספירת שני השמיטה היא נמסרת לבית דין הגדול כלומר סנהדרי גדולה, כי הם שימנו שנה שנה מהחמשים שנה כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר.

ד. מצוות לא תעשה, ר"כ

הזהירנו מעבודת הארץ בשני שביעית. והוא אמרו יתעלה "שדך לא תזרע" (ויקרא כה, ד),

ה. מצוות לא תעשה, רכ"א

שהזהירנו מעבודת אילן בשני שביעית. והוא אמרו יתעלה "וכרמך לא תזמור" (ויקרא כה, ד),

ו. מצוות לא תעשה, רכ"ב

הזהיר מלקצור מה שהצמיחה הארץ מעצמה בשנה שביעית כמו שנקצור בכל שנה. ובאור זה שאנחנו הוזהרנו מעבודת הארץ ומעבודת האילנות בשנת השמיטה כמו שקדם זכרו, ומה שתצמיח הארץ ממה שזרע בה בשנה ששית והוא יקרא ספיח מותר לאכלו מן התורה בשנה שביעית אבל אינו מותר לקצרו אלא בשנוי. וענינו ידוע, והוא אמרו "את ספיח קצירך" וגו' (ויקרא כה, ה) אינו רוצה שלא יקצור אותו כלל כי הוא כבר אמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא כה, ו), ואולם רוצה בו שלא תקצור אותו כמו שתקצור אותו בכל שנה אלא כמו שנקצור אותו דבר שהוא הפקר...

הזהיר מלקט מה שיצמחו האילנות מן הפירות בשנה ז' כמו שנאסוף פירותיהם בכל שנה, אבל נעשה אותו בשנוי להורות כי הוא הפקר. והוא אמרו ואת ענבי נזיריך לא תבצור, ובא הפירוש לא תבצור כדרך הבוצרים.

ז. השגות הרמבן על ספר המצוות של הרמבם: שכחת העשין ג'

שאמרה תורה בפירות שביעית "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו לאכלה ולא לסחורה, וזה דבר תורה הוא ...

שמיטה

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק א

1. מצוות לא תעשה, ר"כ: הזהירנו מעבודת הארץ בשני שביעית. והוא אמרו יתעלה "שדך לא תזרע" (ויקרא כה, ד)
2. מצוות לא תעשה, רכ"א: שהזהירנו מעבודת אילן בשני שביעית. והוא אמרו יתעלה "וכרמך לא תזמור" (שם)
3. רמב"ם – הלכות שמיטה ויובל פרק א
א - מצוות עשה לשבת מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר "ושבתה הארץ שבת לה" (ויקרא כה ב) ונאמר "בחריש ובקציר תשבת" (שמות לד כא). וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו בטל מצוות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור" (ויקרא כה ד)
ב - אינו לוקה מן התורה אלא על הזריעה או על הזמירה ועל הקצירה או על הבצירה. ואחד הפרס ואחד שאר האילנות:
ג - וזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה. ולמה פרטו הכתוב לומר לך על שתי תולדות אלו בלבד הוא חיב ועל שאר התולדות שבמעבודת הארץ עם שאר האבות שלא נתפרשו בענין זה אינו לוקה עליהן. אבל מפיו אותו מפת מרדיות:
ד - כיצד. החופר או החורש לצרף הקרקע או המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ. וכן המבריך או המרקיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות. מפיו אותו מפת מרדיות מדבריהן:
ה - אין נוטעין בשביעית אפלו אילן סרק...
ז - סוקרין את האילן בסקרא. וטוענין אותו באבנים ועודרין תחת הגפנים. והמקשקש בזיתים אם להברות את האילן אסור ואם לסתם את הפצימים מתר:
ח - משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר. וכן שדה האילנות אם היו מרחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מושכין את הפנים מאילן לאילן. אבל לא ישקו את כל השדה. ואם היו מקרבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן. וכן עפר הלבו מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו:
ט - ועושין עוגיות לגפנים. ועושין את אמת המים כפתחלה וממלאין את הנקעים מים:
י - ומפני מה התירו כל אלה. שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה. והואיל ואסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותו שני אבות ושתי תולדות שלקחם כמו שבארנו:

מקור להרחבת האיסור המקראי

4. ספרא בהר א א – ד

”ושבתה הארץ”-- יכול מלחפור בורות שיחין ומערות ומלתקן את המקואות? תלמוד לומר 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור' – אין לי אלא לזרע ולזמיר, לחריש לעידור לניכוש ולכיסוח ולביקוע מניין? תלמוד לומר: 'שדך לא וכרמך לא' - כל מלאכה שבשדך ושבכרמך. ומנין שאין מזבלים ואין מפרקים ואין מעשנים בעלים ואין מאבקים? תלמוד לומר: 'שדך לא'. ומנין שאין מקרסמים ואין מזרדים ואין מפסלים באילנות? תלמוד לומר: 'שדך לא וכרמך לא'

מקור לצמצום האיסור המקראי

5. משנה מועד קטן א, א

מִשְׁקִין בֵּית הַשְּׁלַחִין בְּמוֹעֵד וּבְשָׁבִיעִית

6. בבלי מועד קטן ג עמ א

דתניא) שמות לד, כא (בחריש ובקציר תשבות ר"ע אומר אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר) ויקרא כה, ד (שדך לא תזרע וגו' אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית .

ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה

7. שמות ל"ד: כ"א

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת בְּחָרִישׁ וּבְקָצִיר תִּשְׁבֹּת: